

Гук Оксана Іванівна

*кандидат філософських наук, доцент, докторант
Львівського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України
ORCID: 0000-0002-3351-6324
e-mail: sann2007mail@ukr.net*

УПРАВЛІНСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджено актуальні проблеми формування нового рівня цінностей сучасного українського суспільства в умовах європейських інтеграційних процесів в Україні. Проаналізовано ціннісні орієнтації, які дають змогу розробити правильний підхід до організації системи публічного управління цього суспільства та успішної реалізації демократичних реформ.

Ключові слова: цінності; ціннісні орієнтації; соціально-психологічний аналіз; суспільство; культура; публічне управління.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтегрування Української держави в Європейський простір особливої актуальності набуває проблема цінностей українського суспільства як центрального чинника соціокультурних процесів. Ця проблема є найважливішою частиною програми регулювання і управління в суспільстві на етапі його оновлення.

У процесі соціалізації кожна особистість пропускає цінності суспільства крізь власний досвід, перевіряючи їх практичну доцільність і необхідність, закріплює їх у своїй свідомості як ціннісні орієнтації. У такий спосіб відбувається засвоєння духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей у стимули та мотиви діяльності людей.

Таким чином, дослідження проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій конкретного суспільства дає можливість виробити правильний цілісний підхід до організації системи публічного управління цим суспільством та успішної реалізації демократичних реформ. Оскільки цей процес передбачає поєднання двох векторів, які повинні взаємодоповнюватися – врахування ціннісних орієнтацій, установок та настроїв громадськості, з одного боку, і цілеспрямоване планування і реалізація діяльності всіх інституцій системи управління – з іншого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі сутності цінностей та ціннісних орієнтацій у суспільстві як основи його культури приділяли увагу багато відомих мислителів, серед яких особливої уваги в контексті цієї наукової

розвідки заслуговують праці Е. Дюркгейма, Т. Парсонаса, М. Вебера, П. Сорокіна, А. Маслоу.

У галузі державного управління проведено численні наукові дослідження, у яких проаналізовано окремі аспекти проблеми цінностей, зокрема доцільно відзначити таких дослідників, як: Е. Афонін, В. Бакуменко, Т. Василевська, Б. Гаєвський, С. Горбатюк, В. Князев, В. Козаков, Н. Нижник, М. Нинюк, О. Оболенський, М. Пірен, Л. Пашко, П. Петровський, О. Радченко, В. Ребало, Г. Ситник, А. Скуратівський, В. Тертичка.

Зокрема, В. Козаков основну увагу зосереджує на аксіологічному підході в системі державного управління, однак він розглядає також проблему ціннісних орієнтацій, що важливо в контексті окресленої проблематики. Е. Афонін натомість швидше схильний трактувати проблему цінностей у межах соціально-психологічного чи культурологічного підходу, розглядаючи цінності у їхньому взаємозв'язку з проблемами формування соціетальної культури. С. Горбатюк досліджує проблему цінностей як методологічну основу соціогуманітарної безпеки України, Г. Ситник розглядає національні цінності як запоруку національної безпеки країни.

У контексті соціально-психологічного аналізу, який є ключовим для такого типу досліджень, важливо враховувати сучасні світові методики, спрямовані на діагностику цінностей суспільства, серед яких провідне місце займають крос-культурні дослідження Ф. Клакхона, Ш. Шварца, Р. Інглгарта та Дж. Гофстеде.

Для українських дослідників нові можливості для обґрунтованих порівнянь населення України з населенням інших європейських країн з'явилися завдяки вступу України до числа учасників масштабного міжнародного проекту "Європейського соціального обстеження" (European Social Survey). За результатами організованих опитувань були визначені і кількісно оцінені через спеціальні показники базові цінності українського суспільства, які визначають орієнтацію населення на сприйняття різних моделей координації, форм і методів управління. В статті ми скористалися результатами проведених опитувань, які були проаналізовані в соціально-психологічних дослідженнях В. Магуна, А. Пилипенка, Я. Грицака, В. Бриндзи. Аналіз їхніх публікацій дав нам можливість зробити важливі висновки щодо ціннісних очікувань українців, їхніх змін за останні роки та подальших перспектив щодо прийняття українським суспільством базових цінностей західноєвропейської цивілізації, а отже, доцільності та ефективності проведення відповідних управлінських реформ.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Стаття присвячена соціально-психологічному аналізу ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства на базі теоретичних розробок та емпіричних досліджень із метою порівняння їх із західноєвропейськими ліберальними цінностями та визначення основних рекомендацій щодо доцільності вироблення цілісної стратегії публічного управління. Метою статті є обґрунтування

управлінського значення ціннісних орієнтацій українців як базової основи в проведенні необхідних демократичних реформ.

Виклад основного матеріалу. У межах філософсько-аксіологічного підходу цінності визначаються як загальні ідеали, еталони, ключові орієнтири. Вони не піддаються сумніву, функціонують як ідеальні критерії оцінки й орієнтації особистості і суспільства. Це чіткі переконання щодо цілей, до яких потрібно прагнути, що певним чином поділяються всіма його представниками. Найважливішою ознакою цінностей є те, що вони відіграють важливу роль у перетворенні реальності, спрямовуючи як індивідуальну, так і колективну дію.

Таким чином, цінності є спонукальними механізмами людської діяльності. Людина як соціальна істота за допомогою ціннісних устремлень не просто проектує власне майбутнє, а й цілеспрямовано починає працювати над досягненням визначеної мети. А, отже, ми неминуче стикаємося з необхідністю виокремлення соціологічного підходу, в межах якого дослідники виокремлюють управлінський. Цінності розглядаються тут, по-перше, як елементи суспільної свідомості разом із нормами, індивідуальними принципами та мотивами поведінки. Вони надають значущості певним явищам реальності. По-друге, як регулятивні механізми, які виконують нормативні функції щодо особистості, бо пов'язують інтереси, потреби, світогляд людини з її конкретними ідеями та поведінкою.

До зазначеної проблематики в соціології одним із перших звернувся Е. Дюркгейм, розглядаючи цінності як колективні уявлення, які є головними стимулами поведінки людини і за якими стоять реальні та діючі колективні сили. Особливої соціальної значущості надавали цінностям і родоначальник розуміючої соціології М. Вебер, і основоположник символічного інтеракціонізму Дж. Мід. Категорія “цінність” була однією з основних в інтегральній соціології П. Сорокіна, що вивчав суспільство та взаємодію індивідів і груп із суспільством крізь призму існування множини соціокультурних систем із складними рухами.

Значну увагу проблемі цінностей приділяв Т. Парсонс у межах структурного функціоналізму, наголошуючи на тому, що цінності є продуктами культури, а вся система культури – не що інше, як сукупність ціннісних стандартів, які є значеннями і символами взаємодії індивідів. Оскільки цінності і вся культура є символічними, то цінностями суспільства треба вважати “уявлення про бажані форми суспільства” [1].

Поява таких концепцій у подальшому стимулювала розвиток соціологічної теорії у напрямку її зближення з психологічними дисциплінами. У соціальній психології, зокрема, проблема цінності розглядалася у контексті проблеми соціалізації, пристосування індивіда до групових норм та вимог; а також у контексті вивчення мотиваційних структур життєдіяльності особистості. Для гуманістичної психології проблема цінностей стала ключовою. Так, за А. Маслоу, цінність – це вибірковий принцип, характерний для кожної живої істоти, це мета,

яка веде до єдиної кінцевої мети – самоактуалізації, що є найвищою потребою людського способу буття. Самоактуалізацією А. Маслоу вважає “повне використання талантів, здібностей, можливостей” [2]. Саме для самоактуалізованої особистості, на думку психолога, це стає найважливішою справою її життя.

Для опису того, на які цінності орієнтуються люди, соціологи і психологи використовують термін “ціннісні орієнтації”, що відображають індивідуальне відношення чи вибір конкретних цінностей як норми поведінки. У процесі соціально-психологічного аналізу ціннісні орієнтації визначаються на базі конкретних людських потреб. Саме це поняття розкриває зв’язок індивідуального і суспільного у свідомості людини в єдності когнітивного (пізнавального), афективного (емоційно-мотиваційного) та діяльнісного компонентів.

У широкий науковий обіг саме поняття “ціннісні орієнтації” вперше було введено ще в 20-х рр. ХХ ст. століття американськими соціологами У. Томасом і Ф. Знанецьким, які вважали, що це поняття означає моральну установку, що міститься у культурі та регулює поведінку людей [3]. Як предмет психологічного дослідження, ціннісні орієнтації є компонентом структури особистості, який відображає життєвий досвід, накопичений нею в індивідуальному розвитку, та відображає стійке, соціально-зумовлене, вибіркове ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ та ідеалів. Вони виявляються абсолютно в усіх сферах людської діяльності, розгортаються у її життєвих цілях, принципах, переконаннях та є основою спрямованості особистості. Саме наявність сталих ціннісних орієнтацій характеризує її зрілість чи здатність до самоактуалізації, за визначенням А. Маслоу. В той час, як нерозвиненість ціннісних орієнтацій, як відсутність цілісних устремлень є ознакою інфантілізму.

На думку Т. Парсонса, ціннісна орієнтація особистості є якістю, яка об’єднує людей у систему та визначає специфіку соціальної системи й її структурні одиниці: діючу особистість, культурні одиниці тощо (символічні елементи культурних традицій, ідей, вірувань, ціннісних зразків) [4]. Таким чином, саме поняття “ціннісна орієнтація” допомагає зрозуміти глибинні механізми, які визначають ядро соціальної спільноти, а отже, і визначити на цій основі основний вектор управлінських процесів. Не випадково на вченні А. Маслоу побудована сучасна американська концепція організаційного розвитку, основною метою якої визначено підвищення ефективності публічного адміністрування шляхом дослідження ціннісних орієнтацій суспільства. На цьому наголошує, зокрема, сучасний український дослідник у галузі аксіології державного управління В. Козаков, акцентуючи, що “ціннісна орієнтація” може слугувати перехідним моментом від трансцендентального статусу цінностей (який передається поняттями “цінності культури”, “духовні цінності соціуму”, “життєві цінності”) до практичних потреб соціальної реальності [5].

У сучасному світі набувають дедалі більшого поширення емпіричні дослідження проблеми цінностей та ціннісних очікувань. Першими у дослідженні цього напрямку стали американські науковці в крос-культурній психології Ф. Клакхон та Ф. Стробек, які визначили, що ціннісні орієнтації – це “складні, певним чином згруповані принципи, що надають стрункості й спрямованості різноманітним мотивам людського мислення і діяльності в процесі вирішення загальних людських проблем”. Проаналізувавши значну кількість культур, вони виділили п’ять фундаментальних проблем-питань, на які шукає відповіді будь-яка культура, вибираючи таким чином власні ціннісні орієнтири:

1. Human nature orientation (у чому сутність природи людини, тобто йдеться про те, чи є людина за природою доброю або злою).

2. Man-nature orientation (який тип стосунків між людиною і навколишнім середовищем).

3. Time orientation (що означає час у житті людини або часові орієнтації на минуле, теперішнє чи майбутнє).

4. Relational orientation (які відносини пов’язують людей між собою: індивідуальні, групові, родові).

5. Activity orientation (яка спрямованість людської особистості та її діяльності, тобто йдеться про розуміння існування в термінах “робити”, “бути”, “зростати”) [6].

З другої половини минулого століття крос-культурні дослідження цінностей стають дуже популярними і відбуваються на двох різних рівнях аналізу: індивідуальному і культурному. На рівні окремої особистості цінності розуміються як основа мотивів, якими люди керуються у житті. Коли цінності аналізуються для характеристики культур, то дослідження стосуються певних абстрактних ідей та їх оцінки представниками конкретної спільноти, тобто того, що вважається хорошим і правильним та бажаним у цьому суспільстві. Таким чином визначаються пріоритетні культурні цінності, до яких апелюють люди, виконуючи свої ролі в соціальних інститутах, вирішуючи, яка поведінка буде відповідною і очікуваною в очах інших.

По суті, можна прослідкувати низку традицій досліджень від К. Клакхона до Р. Інглегарта, Ш. Шварца і нарешті до Дж. Гофстеде. Серед існуючих методик крос-національного вимірювання цінностей найширше визнання серед соціологів отримали дві: Р. Інглегарта (дослідження Світових цінностей, WVS) та Ш. Шварца (Європейське соціальне дослідження, ESS).

Хоча обидва підходи зрештою ґрунтуються на загальних людських потребах, вони мають суттєві відмінності. За структурою і змістом вони не можуть бути повністю транспонованими один в інший. У методологічному аспекті інструментарій, як і саме поняття цінностей, набагато краще розроблені дослідником Ш. Шварцем.

У його формулюванні цінності – “бажані, надситуативні цілі вищого порядку, котрі слугують провідними принципами у людському житті”. Ці принципіві

орієнтири діяльності впливають із універсальних умов людського існування, біологічних і соціокультурних потреб. Цінності втілені в емоційно навантажених переконаннях (beliefs) найбільш абстрактного спрямування, які є мотиваційним конструктом свідомості. Вони не пов'язані з конкретними діями або ситуаціями, а є загальним критерієм оцінки. Цінності відрізняються за важливістю для різних осіб і можуть бути відповідно впорядковані основними типами людської мотивації (основні блоки цінностей). Кожному типу мотивації відповідає своя мотиваційна мета (далі – МЦ):

1. Влада (Power). МЦ – досягнення соціального статусу, престижу і впливу на інших людей. Основою є потреба в домінуванні, пануванні, лідерство.

2. Досягнення (Achievement). МЦ – досягнення особистого успіху і його демонстрація в межах поділюваних культурних стандартів і, внаслідок цього, отримання соціального схвалення.

3. Гедонізм (Hedonism). МЦ – власне задоволення і чуттєва насолода, насолода життям.

4. Стимулювання (Stimulation). МЦ – новизна і повнота життєвих відчуттів, необхідних для підтримки оптимального рівня активності організму.

5. Саморегуляція (Self-direction). МЦ – свобода думки і дії; незалежність у мисленні і прийнятті рішень, творчість, пізнання, обумовлені потребою індивіда бути автономним і незалежним.

6. Універсалізм (Universalism). МЦ – розуміння, вдячність, терпимість і підтримка добробуту всіх людей і природи.

7. Доброзичливість (Benevolence). МЦ – підтримка, збереження і підвищення добробуту людей, з якими людина часто спілкується.

8. Традиція (Tradition). МЦ – повага і підтримка звичаїв, прийняття і визнання ідей, що існують у певній культурі, релігії, відданість їм.

9. Конформізм (Conformity). МЦ – обмеження дій і мотивів, що завдають шкоди іншим або порушують соціальну гармонію. Виводиться з потреби груп – у самозбереженні і виживанні та потреби особистості гармонійно взаємодіяти з іншими людьми.

10. Безпека (Security). МЦ – стабільність, безпека і гармонія суспільства, сім'ї і самого індивіда. Основою є потреба в адаптованості і передбачуваності світу, зниження невизначеності [7].

Окрім цього, Ш. Шварц разом із своїми колегами розробив оригінальну типологію протиріч між цінностями: 1) цінності збереження (безпека, конформізм, традиція) суперечать цінностям зміни (стимулювання, саморегуляція). Тут у наявності явна опозиція між цінністю автономії поглядів і дій індивіда та цінністю збереження традицій, підтримки стабільності суспільства; 2) цінності самовизначення (універсалізм, доброзичливість) – суперечать цінностям самозвеличення – акцентуванні “самості” (влада, досягнення, гедонізм). У цій групі очевидною є опозиція між турботою про благо інших і прагненням до домінування над іншими.

Українські дослідники В. Магун і Г. Руднев описали результати дослідження, яке проводилося в Україні в межах масштабного міжнародного проекту “Європейського соціального обстеження” (European Social Survey) в кінці 2004-го – на початку 2005 рр. Це дослідження, яке проводилося на основі Портретного ціннісного опитувальника (Portrait Values Questionnaire), відповідно до діагностики цінностей Ш. Шварца, вперше дає можливість намалювати ціннісний портрет населення України в зіставленні з більшою частиною населення Європи.

Відповідно, результати показали відмінності цінностей жителів України від інших європейців: цінності безпеки, традиції, конформізму і влади виражені в Україні сильніше, а цінності самостійності, гедонізму, стимулювання і доброзичливості – навпаки, слабше. Тобто українське населення продемонструвало вищі значення всіх цінностей, що належать до категорії збереження, і менш високі значення цінностей, що належать до відкритості змінам. Окрім того, Україна випереджала інші країни за одним із компонентів самоствердження, а саме за тим, де у фокусі були багатство, повага і влада над людьми, а не активна самореалізація і самовіддача [8].

Теорія Р. Інглегарта зводить широкий спектр уявлень стосовно різних сфер життя у два виміри. Перший є континуумом між традиційними й секулярно-раціональними цінностями, другий – між цінностями виживання й самовираження. У процесі дослідження за цими вимірами, обираючи середні значення, будується своєрідний графік: вертикаль – це вісь “релігійні – секулярні” цінності, горизонталь – це вісь цінностей “виживання – самовираження”. Цей графік, відомий ще під назвою “батарея Інглегарта”, включають до анкет регулярного соціологічного дослідження “Європейський барометр”, яке проводять у Європі декілька разів на рік. Весною 2015 р. група “Соціс” на основі батареї цінностей Інглегарта організувала дослідження в Україні, дані якого проаналізував та описав історик Я. Грицак.

Дослідників в Україні найбільше цікавило питання, чи не відбулося за останні роки суттєвих змін, з огляду на війну та кризу. З’ясувалося, що найбільша група в Україні на сьогодні – це ті, хто мають традиційні цінності і цінності виживання. Ця група налічує приблизно 50% українського суспільства. Щодо групи, яка характеризується наявністю цінностей самовираження, то вона налічує лише 20% [9].

Свою класифікацію культурних ціннісних орієнтацій чи культурних вимірів пропонує Дж. Гофстеде. Культури, на його думку, розрізняють відповідно до базових проблем, які завжди виникають перед усіма суспільствами, і відповідно до рішень, які вони схильні приймати у відповідь у різних сферах, від сім’ї до економіки і політичного режиму. Їхньою основою завжди є цінності – загальні, часто неусвідомлювані тенденції надавати перевагу одному стану речей над іншим. Відповідно, дослідник виокремлює такі культурні виміри чи ціннісні орієнтації:

1. Дистанція влади (індекс PDI) – показує, наскільки велику нерівність у розподілі влади підлеглі здатні сприймати як природну.

2. Індивідуалізм, на протигагу колективізму (IDV) – показує, наскільки сильно люди інтегровані до груп.

3. Маскулінність, на протигагу фемінінності (MAS) – показник розподілу “традиційних” гендерних ролей.

4. Уникання невизначеності (UAI) – виражає міру здатності толерувати неоднозначні і неструктуровані ситуації.

5. Довготермінова орієнтація (LTO) – передбачає орієнтацію на майбутнє, прагматизм і готовність змінюватися.

6. Потурання на протигагу стримуванню (IVR) – вимір стосується задоволення людських потреб і бажань, що стосуються розваг і насолоди життям [10].

Ще в жовтні 2009 – серпні 2010 рр. в Україні було реалізовано опитування національного масштабу за останньою версією методики Дж. Гофстеде-VSM 08, результати якого мали б визначити близькість або віддаленість української ментальності щодо ліберальних цінностей західного суспільства. Ми скористаємось результатами дослідження, які були проаналізовані в праці економістів А. Пилипенко та Н. Литвиненко.

Результати опитування підсумовані в табл. 1.

Таблиця 1

**Значення показників,
за методикою Дж. Гофстеда 2008 р. для України [11]**

Показники	Україна	Центрально-Український регіон	Західно-Український регіон	Північно-Східний регіон	Донецько-Придніпровський	Причорноморський
Дистанція влади (PDI)	22,79	24,10	17,94	28,05	25,16	18,69
Індивідуалізм (IDV)	31,49	27,89	26,65	46,86	28,49	27,56
Маскулінність (MAS)	-8,67	-3,38	-13,84	-11,99	-8,73	-5,39
Уникнення невизначеності (UAI)	4,81	2,19	-2,90	10,51	8,36	5,88
Довгострокова орієнтація (LTO)	4,08	7,92	0,72	-1,00	6,23	6,54
Терпимість – стримування (IVR)	36,13	38,27	43,98	31,73	31,88	34,81
Монументалізм (MON)	9,34	11,99	28,75	8,24	-1,62	-0,65

Підсумовуючи показники, наведені у табл. 1, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі з них, які важливі в контексті цього дослідження. Отже, за результатами опитування, в цей час Україна продемонструвала одночасно низьку дистанцію влади (22,79) і низький індивідуалізм (31,49). Це

означає, з одного боку, цінування таких характеристик, як компетентність влади, повага до особистості та рівність; з іншого – невисокий індивідуалізм демонструє домінування державних інститутцій. Від’ємний показник маскулітності в Україні швидше є відображенням особливостей національного менталітету.

Низьке значення індексу “уникнення невизначеності” – 4,81 у всій вибірці і найменший (від’ємний) параметр (-2,90) у Західній Україні – демонструють слабе уникнення невизначеності з усіма наслідками, що виникають звідси як ментальні характеристики: схильність до ризиків, підвищена збудливість і емоційність, порушення правил із прагматичних міркувань, менший опір змінам. За параметром “довгострокова орієнтація” можна констатувати ще менший показник – 2,5 у всій вибірці. Очевидно, що висока політична і соціально-економічна нестабільність українського суспільства не дає підстав для довгострокової орієнтації.

Індекс “терпимості” проти “стримування” засвідчив схильність українців до відстоювання ідеалів свободи, толерантність до поведінки і думок, відмінних від власних. Ці риси дають впевненість, що трансформаційні перетворення при сприятливих обставинах цілком можуть бути успішними, оскільки суспільство готове їх сприймати. Однак досить високий показник “монументалізму” (9,34) з дуже істотним розкидом значень у різних регіонах свідчить про те, що інституційні трансформації в Україні будуть ефективними лише тоді, коли будуть базуватися на глибинних цінностях народу. Ця риса не дає підстав сподіватися на можливість швидкої зміни базових цінностей, що вимагає серйозної роботи щодо створення як адекватних до них інститутів, так і розробки особливих напрямків ліберальної модернізації України.

Щодо останніх досліджень системи ціннісних орієнтацій українців, вважаємо за доцільне скористатися результатами досліджень відомого експерта в цій галузі, представника Нестерівської групи, соціолога В. Бриндзи (дані станом на жовтень 2017 р.). На основі результатів всеукраїнського муніципального опитування, проведеного компанією Рейтинг на замовлення Міжнародного республіканського інституту (IRI), у 2017 р. дослідниця констатує, що і дослідження за методологією Ш. Шварца (європейське дослідження цінностей), і дослідження за методологією Р. Інглегарта (світове дослідження цінностей) демонструють схожу тенденцію – українське суспільство поки що демонструє пріоритет цінностей збереження і самоствердження, традиційності і виживання, які протилежні розвиненому демократичному суспільству [12].

Тобто підтверджується основний результат досліджень 2015 р., проведених групою “Соціс”, про те, що культурний фон українського суспільства характеризується як виживання. Це означає, що в суспільстві домінують цінності, пов’язані з базовими потребами, а основним визначником дій і ставлень є безпека, пов’язана з задоволенням цих потреб. Очевидними є причини такого стану речей. Сучасному українському суспільству доводиться одночасно долати і виклики, пов’язані з безпекою (виживання) в умовах війни, і виклики,

пов'язані з розвитком (гідність, якість життя), беручи до уваги зниження рівня життя населення загалом за останніх п'ять років.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Соціологічною групою "Рейтинг" у квітні 2018 р., українці стали більш песимістичними у своєму ставленні до влади. Так, 75% опитаних вважають, що справи в Україні йдуть у неправильному напрямку і лише 14% висловлюють протилежну думку. Водночас поступово зростає запит на зміни. На сьогодні майже 70% опитаних вважають, що країні потрібні радикальні перетворення. Також у суспільстві зростає вимога на модернізацію політичного середовища. Найбільше тих, хто прагне змін у політичному житті, є серед молоді, більш забезпечених респондентів та мешканців міст. Важливим є також поступовий відхід від патерналістських очікувань та зростання запиту на індивідуальну активність та інтернальну позицію. Якщо у 2011 р. майже 80% респондентів вважали, що саме влада повинна брати на себе відповідальність у забезпеченні життя кожного громадянина, то на сьогодні таких опитаних менше 60% [13].

Європейське та світове дослідження цінностей підтвердили, що суспільства, в яких домінують цінності виживання, орієнтації на себе, меншої відкритості до змін і традиційності – приречені. Очевидним є також вплив рівня добробуту суспільства на його відкритість для розвитку. Це означає, що цінності потрібно розуміти і враховувати. І тут, незважаючи на песимістичні дані соціологічних опитувань, можна констатувати наявність певної бази для ціннісної трансформації в Україні. Такою базою нині є молоді, освічені люди з великих міст, які потребують нової системи суспільних цінностей. Побудувати таке суспільство можливо лише тоді, коли громадяни, з яких воно складається, здатні критично мислити та аналізувати, свідомо управляти соціальним розвитком і формувати державні інститути відповідно до демократичних принципів.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

1. Обґрунтовано, що дослідження системи ціннісних орієнтації, яка відображає стійке, соціально-зумовлене, вибіркове ставлення українського суспільства до суспільних благ та ідеалів, до умов існування та діяльності має важливе управлінське значення, оскільки збільшує ймовірність вироблення цілісного підходу до організації системи публічного управління цим суспільством.

2. Доведено на підставі теоретичних розробок та емпіричних досліджень, які регулярно проводяться в Україні після її вступу до числа учасників масштабного міжнародного проекту "Європейського соціального обстеження" (European Social Survey), розширення можливостей для проведення системного соціально-психологічного аналізу системи ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства. Це, своєю чергою, забезпечує емпіричну базу для подальших теоретичних розробок у галузі публічного управління і вироблення єдиної стратегії в напрямку проведення державних реформ.

3. Проаналізовано основні результати соціологічних опитувань, які проводилися в Україні: 1) в кінці 2004-го – початку 2005 рр. на базі Портретного ціннісного опитувальника (Portrait Values Questionnaire), відповідно до діагностики цінностей Ш. Шварца; 2) в жовтні 2009 – серпні 2010 рр. за останньою версією методики Дж. Гофстеда-VSM 08; 3) весною 2015 р. групою “Соціс” на основі батареї цінностей Інглегарта; 4) восени 2017 р.; 5) у квітні 2018 р. компанією “Рейтинг” на замовлення Міжнародного республіканського інституту (IRI).

4. На підставі проведеного аналізу описано основні тенденції ціннісних очікувань українського суспільства протягом 2004 – 2018 рр., які засвідчують перевагу цінностей виживання і орієнтації на себе. Водночас дослідження засвідчили зростання тенденції до збільшення особистої відповідальності, відкритості, готовності до змін серед молодого населення країни.

5. На підставі проведеного дослідження констатовано необхідність формування в Україні єдиної ціннісної системи публічного управління, яка має бути прямим продовженням і розвитком системи цінностей громадянського суспільства. Соціальні та державні інституції повинні, з одного боку, враховувати ціннісні орієнтації представників конкретних територіальних громад та регіонів; з іншого – першочерговим завданням системи публічного управління на цьому етапі повинні стати реформи в галузі освіти, інформаційної та культурної політики, спрямовані на вироблення цілісної стратегії формування нової ліберально-демократичної системи цінностей українців.

Список використаної літератури

1. Парсонс Т. Система современных обществ. Москва : Аспект Пресс, 1998. С. 89.
2. Маслоу А. Мотивация и личность // Райгородский Д. Я. Психология личности : в 2 т. Т. 1. Хрестоматия. Самара : Издательский Дом “БАХРАХ – М”, 2006. С. 409.
3. Томас У., Знанецкий Ф. Методологические заметки // Американская социологическая мысль. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1994. С. 343.
4. Парсонс Т. Система современных обществ...
5. Козаков В. М. Аксиологія державного управління. Київ : НАДУ, 2010. С. 20.
6. Kluckhohn F. R., Strodtbeck F. L. Variations in value orientations. Evanston, IL : Row, Peterson, 1961. P. 5—48.
7. Schwartz S. H. Universals in Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries // Advances in Experimental Social Psychology / ed. by M. P. Zanna. San Diego, CA : Academic Press, 1992. Vol. 25. P. 1—65.
8. Магун В., Руднев М. Жизненные ценности населения Украины в европейском контексте // Політ.УА. 2007. 15 июля. URL : http://ecsocman.hse.ru/data/2010/04/23/1213595564/ESS_Chp8_OK.pdf (дата обращения: 01.10.2018).
9. Грицак Я. Історія, яка (все ще має значення). Ціннісні дискурси і ціннісні зсуви у сучасній Україні. URL : <http://zbruc.eu/node/43842> (дата звернення: 01.10.2018).
10. Hofstede G., Minkov M., Vinken H. Values Survey Module 2008 (VSM 08). URL : <http://www.URL:htp://geerthofstede.nl> (дата обращения: 01.10.2018).

11. Пилипенко А. Н., Литвиненко Н. И. Ценностные основания либеральной перспективы Украины // GISAP. Economics, jurisprudence and management. 2013. № 2. С. 34—37. URL : <http://gisap.eu/ru/node/18956> (дата обращения: 01.10.2018).

12. Бриндза В. Чи ми приречені? Що потрібно знати про цінності українців та їх зміну // Українська правда. 2017. 23 жовт. URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227073> (дата звернення: 01.10.2018).

13. Суспільно-політичні настрої українців. Нові виклики: квітень 2018. Дослідження – Соціологічна група “Рейтинг” 26.04.2018. URL : [file:///C:/Users/user/Desktop/Суспільно-політичні%20настрої%20українців_%20нові%20виклики%20-%20Україна%20-%20Дослідження%20-%20Соціологічна%20група%](file:///C:/Users/user/Desktop/Суспільно-політичні%20настрої%20українців_%20нові%20виклики%20-%20Україна%20-%20Дослідження%20-%20Соціологічна%20група%20) (дата звернення: 01.10.2018).

Статтю подано: 21.08.2018

Статтю схвалено: 04.09.2018

Huk Oksana Ivanivna

Associate Professor, PhD in Philosophy, Doctoral student of the Department of Public Administration of the Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

ORCID: 0000-0002-3351-6324

e-mail: sanni2007mail@ukr.net

MANAGEMENT SIGNIFICANCE OF VALUE ORIENTATIONS OF A MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Problem setting. The article focuses on researching relevant problems of the formation of a new level of a value system in the modern Ukrainian society under the conditions of European integration processes in Ukraine. The author researches value orientations that allow us to develop the right approach to the organization of the system of public administration of this society and the successful implementation of democratic reforms.

Recent research and publications analysis. The main aspects of the essence of values and value orientations in society are revealed on the basis of theoretical studies of E. Durkheim, T. Parsonass, M. Weber, P. Sorokin, A. Maslow. The empirical research is based on modern methods of cross-cultural studies by F. Kluckhohn, S. Schwartz, R. Inglehart, and G. Hofstede.

The author has also used the findings of the surveys conducted in Ukraine on the basis of the mentioned methods described in the studies of V. Magun, A. Pylypenko, Y. Hrytsak, V. Bryndza.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. This article is devoted to the socio-psychological analysis of the value orientations of the modern Ukrainian society over the past 15 years with the aim of comparing them with Western European values. On the basis of this analysis, the author plans to develop recommendations on the feasibility of developing an integrated strategy of public administration towards the formation of a liberal democratic system of values in Ukraine. The purpose of this scientific research is to justify the management significance of value orientations of the Ukrainians as the basis for conducting the necessary democratic reforms.

Paper main body. In the context of the management approach as a component of social psychological one, values are regarded as the elements of social consciousness and

as regulatory mechanisms that perform normative functions in relation to a personality and his or her behavior in society. This quality unites people into a social system and determines its practical needs.

Empirical research is becoming more and more important in the modern world because it helps to identify the priority cultural values of society. In modern conditions, it is important to compare the value orientations of the population of Ukraine with those of the population of other European countries. New opportunities for such reasonable comparisons have emerged due to Ukraine's accession to the large-scale international project European Social Survey.

The author has analyzed the main results of sociological surveys conducted in Ukraine: 1) late 2004 – early 2005 on the basis of the Portrait Values Questionnaire, according to the Schwartz value diagnosis; 2) October 2009 – August 2010, according to the latest version of J. Hofstede method-VSM 08; 3) in the spring of 2015 by the group “Socis” on the basis of the Inglehart value index; 4) in the fall of 2017; 5) in April 2018 by the “Rating” company, commissioned by the International Republican Institute (IRI).

Accordingly, the results showed differences in the values of Ukrainians from other Europeans. Ukrainian society still demonstrates the priority of such values as preservation and self-affirmation, traditionalism and survival, unlike those of a developed democratic society. The Ukrainians have become more pessimistic about their attitude to power. At the same time, the demand for radical transformations is gradually increasing. The demand for the modernization of the political environment is growing in society. Studies have shown a growing tendency towards increasing personal responsibility, openness, and readiness for change among the young population of the country.

Conclusions of the research and prospects for further studies. It is substantiated that the research into the system of value orientations of the Ukrainian society increases the likelihood of developing a holistic approach to organizing the system of public administration of this society and the successful realization of democratic reforms.

It is proved that institutional transformations in Ukraine will be effective only when they are based on the profound values of the people. And this, accordingly, requires serious work on the creation of appropriate institutions, as well as the development of specific directions for the liberal modernization of Ukraine.

Further research suggests producing practical recommendations for state and social institutions for developing a coherent strategy for creating a new liberal democratic system of values of the Ukrainians.

Key words: values; value orientations; socio-psychological analysis; society; culture; public administration.

References

1. Parsons, T. (1998). *Systema sovremennykh obshchestv*. Moskva: Aspekt Press. pp. 89 [in Russian].
2. Maslou, A. (2006). *Motyvaciya i lichnost*. In Rajgorodskiy, D. Ya. *Psikhologhiya lichnosti* (Vol. 1. Khrestomatiya. pp. 404). Samara: Izdatelskii Dom “BAKHRAKH-M” [in Russian].
3. Tomas, U., Znaneczki, F. (1994). *Metodolohicheskie zametki*. In *Amerikanskaya sotsyolohicheskaya mysl*. Moskva: Izd-vo Moskovskogo un-ta. pp. 343 [in Russian].
4. Parsons, T. (1998). *Systema sovremennykh obshchestv...* pp. 89.

5. Kozakov, V. M. (2010). *Aksiolohiya derzhavnoho upravlinnya*. Kyiv : NADU. pp. 20 [in Ukrainian].
6. Kluckhohn, F. R., Strodtbeck, F. L. (1961). *Variations in value orientations*. Evanston, IL: Row, Peterson. pp. 5-48.
7. Schwartz, S. H. (1992). Universals in Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. In (Ed.) M. P. Zanna. (1992). *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 25. San Diego, CA: Academic Press. pp. 1-65.
8. Mahun V., Rudnev M. (2007). *Zhyznennyye tsennosti naseleniya Ukrayiny v yevropeiskom kontekste*. URL : http://ecsocman.hse.ru/data/2010/04/23/1213595564/ESS_Chp8_OK.pdf [in Russian].
9. Hrytsak, Ya. *Istoriya, yaka (vse shche maye znachennya). Tsinnisni dyskursy i tsinnisni zsuvy u suchasni Ukrayini*. URL : <http://zbruc.eu/node/43842> [in Ukrainian].
10. Hofstede, G., Minkov, M., Vinken, H. (2018). *Values Survey Module 2008 (VSM 08)*. URL : <http://www.URL:http://geerthofstede.nl>.
11. Pylypenko, A. N., Lytvynenko, N. I. (2013). Tsennostnye osnovaniya liberalnoi perspektivy Ukrayiny. *GISAP. Economics, jurisprudence and management*, № 2, pp. 34-37. URL : <http://gisap.eu/ru/node/18956>; takzhe: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gejm_2013_2_11.pdf [in Ukrainian].
12. Bryndza, V. (2017). Chy my pryrecheni? Shcho potribno znaty pro tsinnosti ukrayintsiv ta yikh zminu. *Ukrayinska pravda*, 23 zhovtnya. URL : <https://life.prawda.com.ua/columns/2017/10/23/227073> [in Ukrainian].
13. Suspilno-politychni nastroyi ukrayintsiv. Novi vyklyky: kviten 2018. Doslidzhennya – Sociologichna grupa “Rejtyng” 26.04.2018. URL : [file:///C:/Users/user/Desktop/Suspilno-politychni%20nastroyi%20ukrayinciv_%20novi%20vyklyky%20-%20Ukrayina%20-%20Doslidzhennya%20-%20Sociologichna%20grupa%](file:///C:/Users/user/Desktop/Suspilno-politychni%20nastroyi%20ukrayinciv_%20novi%20vyklyky%20-%20Ukrayina%20-%20Doslidzhennya%20-%20Sociologichna%20grupa%20) [in Ukrainian].

Paper submitted: 21.08.2018

Paper accepted: 04.09.2018

Цитування: Гук О. І. Управлінське значення ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 3 (56) : у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 30—43.

Citation: Huk, O. I. (2018). Upravlinske znachennia tsinnisnykh orientatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva. *Efficiency of Public Administration*, Issue 3(56), pp. 30-43.